

INTERVJU MED BERTA STRÖM, 16 JULI 1970

- När är fru Ström född då?
- Den trettioförsta augusti - få se ... artonhundraåttio.
- Är Ni här ifrån trakten också?
- Jaa, från den andra sian sågan.
- Vad gjorde Era föräldrar?
- Dom hade jordbruk å korna på vallen å pappa i skogen å.
- Hade dom eget jordbruk?
- Jaa, bolagsgård dom kalla't. Så dom körde åt Iggesunds bolag å

- flotta på sommarn.
- Jag hörde att ni hade varit på fäbodvall.
 - Ja, det har jag.
 - Vad tog ni hand om för djur då?
 - Först tog jag hand om kor, när flickan här var 12 år och yngsta pojken 2. Sen blev det - vi hade kor.
 - Var bodde ni någonstans?
 - På Rossåsvallen.
 - Så ni var upp där på somrarna?
 - Ja visst.
 - Vilken tid drog ni iväg upp på våren?
 - Ja, kring den 11:e och 13:e juni, före midsommarn. Sen var vi där till, vi säger - sista augusti eller första september, olika hur barna börja skolan, då måste man ju åka hem.
 - Ni hade barna med er där uppe?
 - Ja, det var en sommar den äldsta flickan, syster med den här Sigrid, hon cykla hon, hon gick i småskolan och den andra gick i folkskola. Dom börja den 25:e augusti, så då var vi ju kvar på vallen, men det blev ju litet ensamt, så då fick dom vara hos en familj tills jag kom hem från vallen.
 - Hade ni hand om mycket djur där uppe?
 - Det var olika gånger. I bland kunde man ha två och två bönder, i bland opp till fyra, så det var mycke besvärligt te hålla reda på mjölken och grädden, då man separera, det tog ju tid.
 - Det skulle hållas i sår det där då?
 - Just det ja, det skulle de.
 - Hur fick ni betalt då?
 - Jo, vi fick betalt när jag sluta. -
 - Hur mycket betalt fick ni för varje djur?
 - 12 kronor fick jag en sommar, det var per ko. Då var det en sommar jag var hos en bonn här framme på Buråker, och man skulle väl inte tala om så mycket - , han var väldigt rädd om se, och då fick jag - var jag med korna hit till Bricka, och så sa gubben: " Då kommer ni hit ner te söndan", och då kasta han opp femti kronor där, då hade jag 12 kor, så jag skulle ju ha hatt mera, men då nå man för själv, jag får säga så, det kom aldrig nå mer.
 - Var det så att dom tingade på er?
 - Ja, just det.
 - När gjorde dom det då?
 - Jaha, det var brått på våren te få valljäntan, osså fick man fem kronor i stanning, så man inte skulle svika dom.
 - Just det. Hur var det där uppe på Rossåsen, det fanns många stugor där uppe?
 - Ja, de fanns dä. Där var det rätt så trevligt å vara. Dä va så ensammet på dom andra vallarna, man var liksom inte så bekant med de jänterne. Där var man mera Byåkersbor, så vi hade väldigt trevligt, och så var han där och - - ja, gubben alltså, fast han bodde i den där stugan, men vi umgåss ändå. Så man hade barna mä där, flickan och pojken.
 - Och ni har trivts bra uppe på vallarna?
 - Ja, och barna tyckte det var trevligt, men nu orka man ju inte... jo, nog tro jag jag skulle orka med två kor eller så, bara för sommar-nöje. Det liksom sitter i en då det blir vår, man vänte liksom.
 - Var ni uppe som barn, så att ni lärde er då?
 - Ja, med mina systrar. Vi var två tvillingsystrar, då var hon i sex vecker till slåttern, och sen fick den andra vara, hon var bara sexton år hon som hade korna, hon hette Karin, och bor i Ytterhogdal nu. Osså min syster Maria va där och en syster som hette Edla och syster Anna.

- Det har gått i slakten liksom?
- Ja. Och ja var den sista som var där.
- Vilket år var det sista gången ni var upp då?
- Jaa, va ska ja säga? Jag var i en annan stuga på samma vall, få se nu, pojken han hadde börja skolan, han är 28 år nu Bertil, va ska vi säga, han måste ha varit... 12 år. Och va kunne de bli för årtal då? - De bli till å räkne nu... på 1935 eller 1936 skulle jag nog kunna säga. Eller 1945 kanske? Ja, man minns ju inte, man skulle ju skriva upp.
- Var det vid den tiden som det tog slut på fäbodstintor?
- Ja, det var det nog, så vi var bara två valljänter sista sommarn.
- Vilka sysslor var det nu att göra, då?
- Ja, det
- Om vi börjar från morgonen?
- Man mjölka korna.
- Vilken tid gick ni upp då?
- Ja, fem och halv sex. Och var de varmt så gick man upp klockan två, mjölka då och så fick dom gå ut och så gick dom hem klockan sex, för då gick de inte att vara ute längre för sånt där knott vi kalla't. Men de var ju inte alla dagar det var så int, bara en tid efter misommarn. Så var det ju till att separera och göra ost förstås, och kärna smör och lite tå varje. Och man hade kalvar som skulle ha mjölk.
- Maken talade om "pank", vad var det för något?
- Ja, då man gör ost och har sån där kärnmjöl i, då blir det - sen man har tagit upp osten ur vasslan, då får den koka upp litet grann, eller sjuda, då blir det sånt där tå den där kärnmjölken, som man tar bort med ett durkslag. Det koka man pank av. Kokar hop 'et först då. -
- Hur åt man det på för ett vis, pank?
- Med smörgås. Ja, det skulle ju kokas med kryddor och litet tå varje, grädde och så där, en liten avredning, och det skulle vara kallt innan man åt förstås.
- Så det kokade ni för att äta där uppe då?
- Ja, och så bönderna skulle ju ha hem. Och så kokade vi sån där färsk ost av söt mjölk, litet skummjöl och då skulle mjölken koka länge, då blev den litet brun. Det skulle dom ha te slåtten och så, så det tog dom hem.
- Så dom kom och hämtade det?
- Ja, dä gjorde dom.
- Hur många gånger då på sommarn?
- Ja, när man var utan hö åt korna, dom bruka få litet hö te ha i båsarna, då kom dom dit te slåttern en gång och sen efter slåttern, då dom skulle ha mat och så där. Men hade ju mycket såna där skummjölksostar, och man laga ju en del som dom också hämta, då det vart fullt i hyllerna. Också koka man ihop den där vasslan till senning vi kalla't, sen koka man - då man fick många senningar då gjorde man messmör och koka ihop då till en hård massa. I bland kunne man gå till bäcken med den där kitteln och rea så det blev kallt, för då blev den inte sandig. För gick man på en plank och satte' ifrån sig kitteln, då blev det liksom sand, så de fick man vara ytterst försiktig må. Så på senare somrar så börja man göra så där, skynda sig så att det blev kallt och så stoppe' i en form. Det var väldigt gott.
- Men det var mycket arbete att hålla på med de där ostarna och allt.
- Ja, de var då. Och såj - skura kitteln! Dä var arbete dä, te' få den blank och fin.
- Hur bar ni er åt då?

- Jo, vi hade fin sand och skura den tills den blev som, ja, ni vet hur koppar blir, som pannan där fast mycket blankare. Men det var svårt när det var sånt här regnväder, då blev det inte bra. Men i alla fall skulle man nu tvätta noga. Och du vet, efter den där vasslan blev det ärga, det fick man ta en trasa till om man var väldigt noga, det gjorde allti jag. Man måste torka bort det, ser du.
- Var hade ni lärt er det där, koka ostar och så där, var det av systrarna det?
- Ja, just det.
- Tog ni reda på all mjölk ni fick ut på det här viset?
- Ja, allt utom det som vi gav till småkalvarna, som man hade. Och en sommar hade jag grisar också, så man gjorde inte så många ostar, för då var det ju så arbetsamt med dom där ostarna. Det var ju mycket bättre att få stilla upp mjölken. Men kärna smör det fick man ju göra i alla fall. Det skulle arbetas två gånger innan det var färdigt, smöret. Först få bort den där kärnmjölken riktigt, sen tog man litet vatten så att man fick det så att ingen mjölk alls blev kvar. Sen skulle det saltas och sen bruka' man låta det stå en dag, och så fick man arbeta om det igen, för te' få bort laken, vi säj. - Och forma det så att det blev runt liksom. Många hade en sån där ränna och gjorde fyrkantiga, det var olika. Så gjorde min syster på slutet. Det blir en sån där hög ränna där vasslan rann ner, annars kunde man ju tömma byttan där också, och man fick vara försiktig så man inte tappade byttan.
- Var höll ni till med osttillverkningen?
- Ja, ute där i en bod bruka' vi vara, för flugor och så, men osten gjorde man ute i kokhuset med tak över. Annars koka dom ju inne i spisen längre tillbaka.
- Hur var det ordnat i stugorna där ni skulle bo?
- Ja, det var nog bra. I stugan fick man inte ligga i vallsängen inte, då låg man uppe på loftet. Hon skulle vara uppbyggd med långa lakan och granna handdukar eller kappor av nån sorts tyg runt kring, har'u inte sett nån sån?
- Nej.
- Men vi har ju kort av dom.
- Varför skulle man inte använda den sängen då?
- Nej, den skulle ju vara fin om det kom främmande. Och kom det många fick man ju lov att ta bort dom fina lakana och lägga andra lakan, men ju högre den var ju finare var den. Så man hade mycket halm och madrasser och vi hade lång halm i botten.
- Så själv låg ni uppe på loftet då?
- Jaha, där kunde man ha ett par sängar, så då man hade barna så låg man med dom.
- Hur var det ordnat annars? Var det öppen eld eller hade ni spis?
- Nej, öppen eld. Så vi koka mæen där, pannkaka och gröt och lite tå' varje. Koka kaffe å, och v. hade trevligt i salen om kvällarna då det blev mörkt och man hade eld i spisen.
- Ja, det förstår jag. Var ni tillsammans med dom andra valljäntorna på kvällarna då?
- Ja, i bland så.
- Så det var inte ensamt att vara på vallen tyckte ni?
- Nej, det tyckte man inte, nan hade så mycket göra så man hann aldrig ha långsamt, och så hade man ju grannar. Det var en som kom till oss ofta. En tant som inte hade nå' barn, hon bruka komma till oss, hon tyckte om barn. Och sagan tyckte hon var så ljus och trevlig, för den hon hade var så liten och låg och mörk, så hon kom ofta till oss. Men jag hade en grane som inte var så snäll heller, men det där kanske jag inte ska prata om. Han skrämde hästarna, det kan jag väl tala om, när pojken satt och lekte i sand. Den här flickan som

är hemma, hon gick och sopa lagårn, och jag höll på separera... så jag hörde de' inte, men hon hörde nåt. Hon fick ta in pojken och det var som ett under att han inte blev ihjälsparkad.

- Jaså.

- Ja, det var bara minuterna. Hä' hon inte hört ... - men kanske hästarna hade väja för pojken. Han satt där framför lagårsdörrn och lekte, han var ju bara två år första sommarn vi var där, sen var han tre år.

- Så ni hade hästar där uppe också?

- Ja. Då var det en tant, förstår du, då kom dom in ti' hennes vad vi kallar "litcher", eller va' ska vi säga, såna där inhägnader. Och då hade hon ju en pojk som var bra gammal, 14 år, då sa hon att han skulle skrämna di där hästarna och då skrämde han dom så dom kom efter den gatan som vi hade vår stuga och vår lagård, lagårgatan gick så här, stugan där, och vi ... jaha.

- När korna var ute på dagarna på skogen, var det nån med som vallade dom då?

- Nej, dom gick ensam.

- Kom dom hem på kvällarna då?

- Jaha, korna så, men vi hade såna där kviger, inte kalvar utan litet större, vi hade dä en sommar, då hade vi en granne mä och vi skulle gå och leta, så blev han vilse och ja var rädd, jag kände igen mina berg, Rossåsberget. Då sa jag: "Nu går vi fel", men man är väldigt envis då man är vilsen. Vi kom på en helt annan vall. Dom där kvigorna blev så trött och hade så ont i fötterna, för vi måste gå landsvägen hem, det var bra långt, det blev väl kanske en mil. Han leta myrvalen, där vi kom fram, vi kände inte igen kor och ingenting då vi kom fram. Då hade vi snurrat kring bäckar och allt möjligt. Då var han vilse, men jag var så rätt då jag sa' att där har vi berget hemma. Men nähä, han gick inte dit han, och bäst vare' väl te följa me' n då, fast det var hemskt besvärligt att komma över bäckarna.

- Hände det ofta att dom inte kom hem till kvällen?

- Nehejdä, det var inte ofta. Jag hade väldigt tur med korna så te' säja. Det var en gammal tant som sa: "Jag vet inte hur du gör flicka," sa hon, "korna går ju till rätt båsar, när jag hade en jänta förut sprang dom, dom visste inte va' dom skulle gå nånstans".

- "Inte gör jag nå' särskilt", sa jag, "jag tare' litet lugnt".

Jaa, hon tyckte jag var så bra för korna gick så fint.

- Det måste ju ha varit besvärligt för dom som blev av med sina, och fick ut och leta på kvällarna.

- Jaha, johoda. Jo, jag ha vare' på en vall som hette Bäcksvan och jag, i två somrar. Där fick ja' gå och leta. Jag gick ensammen också. En söndagkväll måste jag gå ifrån dom, korna, dom var så långt ifrån och det var såna vatten så jag måste gå hem.

- Kunde ni ropa på dom så att dom kände igen rösten på er?

- Ja, jag ropa', men dom ville helst ligga dom där korna. Men då fick dom gå och leta dom på dan efter då, för att få dom att mjölka. Det är ju inte nå' bra om dom ligger borta många dagar, mjölken blir salt.

- Jaså. - Men har ni hört talas om den här ungdomshelgen som vi pratade om tidigare?

- Ja, men jag kan säga att jag var inte med mycket på den här ungdomshelgen. En helg minns jag att vi ha vare' upp, en syster till mig och pappa var med också, det var trevligt, dom hälsa på min syster och mej.

- Ni som var uppe på vällen, kom ni ner nån gång på sommarn?

- Joho, vi åkte ner till Eriksfors och handla, cykla' då. Det var tröttsamt te' komma opp, det är backar.

- Det fanns visst nåt dom kallar "gammeldomshelgen" också?
- Ja, det blev efter slåttern det. Då kom de äldre.
- Vad skulle dom göra då?
- Ja, inte vet jag vad dom gjorde, dom hade främmande med sig då och...
- Jaha, och skulle titta till bara?
- Ja, just det.
- Det någonstans?
- Det ligger kallat Gata och hem-lipfura, äta! vägen där också.
- Är det där något det?
- Ja, där var man pått över vägen.
- Och förklarar, vad gjorde dom?
- Han var stenarbetare.
- Jaha, och hette?
- Hette Nils Hedlund.
- Och hans hustru?
- Hon hette som flicka Kristina Dulig.
- Alder det var ett vanligt namn.
- Ja, det finns ingen som jag vet som hette så.
- Had hon var från för familj där?
- Ja, det var nåt ... han lärde sig egentligen från sinarna.
- Och som hit under första kriget.
- Jaha.
- Och kom från ett gille som heter ... ja, vad heter det nu igen?
- Ja, vi kanske kommer på det senare.
- Har ni några bilder?
- Ni var tio år stycken.
- Fjorton stycken?
- Och jag var yngst. Jag har några bilder...
- Det var fantastiskt. Vad har hänt med de andra styckena då?
- Ja, två för till Sverige och två för i Russia. Och så jag var stycken i distrikt. Den bästa var 13 år.
- Var det någon sjukdom som gick?
- Ja, det var en sjukdom som gick här.
- När var det?
- Ja, det kan jag inte säga på exakt, det var innan jag föddes.
- Men du berättar något om din pappas arbete? Stenarbetare, va det?
- Ja, han är brukare, han gjorde källare, och sånt där. Och så arbetade han i skogen också. För det var ju inte alla pengar han hade stannat. Så när han var han en källare på halvskala som arbetade.
- Är familjen då nära...?
- Ja, både åt familjen och åt andra. Så tog han 25 öre för att vara halvskala och per ston.
- För att få litet extra pengar?
- Ja, för att få litet extra. Ja, Men kunde ju inte tjäna mer än 1.00 per dag. Men som ska de ju under för ordet till 2 kronor och så och.
- Var den arbetade han belagat då, eller?
- Han var arbetade och arbetade åt liggandebruket. Men det var ju inte liggande på den tiden, utan det var betadande på stället.
- Vada han jobb här hela tiden?
- Nej, han var från Irland, från Frikarbo.
- Jaha var han det? Men han var hit då som ung?
- Första gången kom han hit som skogsarbetare, sedan år, som så far'n han och gjorde sig värdigt ISUL, så far'n kom tillbaka igen och var för'n aldrig tillbaka till Irland då han.
- Så han blev kvar här även då?
- Ja, och blev han kvar här även.